

Stručni rad

UNAPRJEĐENJE KVALITETE SOCIJALNIH ODNOSA MEĐU VRŠNJACIMA

prof. Nikola Vuković, pedagog izvrsni savjetnik
Osnovna škola Đurđevac

Sažetak:

Polaskom u školu djeca stvaraju nove međusobne odnose sa svojim vršnjacima. U početku školovanja većina učenika poznaje se od vrtića te možemo govoriti o razvijenim odnosima i dobroj socijalizaciji. Vršnjaci su važan čimbenik u razvoju učenika jer mu omogućuju učenje određenih obrazaca ponašanja, kao što su: altruistična ponašanja, briga za druge, tolerantnost i razumijevanje osjećaja drugih. Učenik u skupini vršnjaka u razrednom odjelu zauzima određen sociometrijski položaj te se mogu razlikovati popularna, odbačena, zanemarena i kontroverzna djeca. Generalno su učenici ili prihvaćeni ili odbačeni od strane vršnjaka. Prihvaćenost ili odbačenost može utjecati na daljnji razvoj učenikovog samopoštovanja i socijalne kompetencije. Školski pedagog zajedno s učiteljima prati rast i razvoj te učenje tijekom školskih godina koje učenici provode u školi. Tijekom svog rada s učenicima školski pedagog često provodi sociometriju. Sociometrija pridonosi primjeni kvantitativnih metoda mjerenja odnosa u pojedinim skupinama učenika te nam pomaže da razumijemo sposobnosti, interakcije i položaj, kako na razini skupine, tako i na svakom od njegovih članova. U školskom okružju radi se o položaju učenika u razrednom odjelu ili nekoj od školskih skupina. Osim prihvaćenosti, razlikuje se i dimenzija prijateljstva, tj. odnos između pojedinaca. Prijateljstvo i prihvaćenost razlikuju se prema potrebama koje zadovoljavaju; prijateljstvo zadovoljava potrebu za bliskošću, dok prihvaćenost zadovoljava potrebu za pripadanjem. Unatoč razlikama, obje su dimenzije vrlo bitne za razvoj učenika te je bitno za učenika i da bude prihvaćen u vršnjačkoj skupini, ali i da ima bliskoga prijatelja. Stoga su razvijani programi intervencije koji mogu pomoći učenicima u boljoj prilagodbi vršnjačkim skupinama i na taj način pozitivno utjecati na njihov daljnji razvoj samopoštovanja i socijalne kompetencije. U radu se govori o vršnjacima koji su od početka školovanja u razrednom odjelu, o učenicima romske nacionalne manjine, kao i o pojedinim učenicima koji su naknadno došli u razredni odjel. Uloga školskog pedagoga je pratiti razvoj i rast svih učenika te intervenirati po potrebi u odnosu na pojedinca ili na cijeli razredni odjel.

Ključne riječi: podrška, praćenje rada, sociometrija, školski pedagog

1. Uvod

Humanistički usmjereno obrazovanje treba odgovoriti na učenikove potrebe, poticati njegovu samoaktualizaciju i osjećaj vlastite vrijednosti te potaknuti razvoj osnovnih znanja, vještina i sposobnosti za život u modernom društvu. Škola mora biti mjesto u kojem će se osigurati poticajno okruženje u kojem učenici borave, uče i sazrijevaju. Za ostvarivanje humanističkog obrazovanja važno je socijalno učenje. Socijalno i emocionalno učenje je proces kojim se razvija socijalna i emocionalna kompetencija. Ova kompetencija značajna je za život svake osobe pa tako i učenika. Socijalnu i emocionalnu kompetenciju čine intrapersonalne i interpersonalne vještine. Intrapersonalne vještine su one vještine koje su potrebne za općenito i učinkovito funkcioniranje pojedinca poput samokontrole, regulacije emocija, postavljanja realnih ciljeva, korištenje strategija suočavanja te pozitivno razmišljanje. Za uspješnu interakciju s drugima potrebne su interpersonalne vještine kao što su aktivno slušanje, komuniciranje, pregovaranje, zauzimanje perspektive te rješavanje socijalnih problema. U radu se govori o ulozi školskog pedagoga na unaprjeđenju socijalnih odnosa među vršnjacima. Školski pedagog ima ulogu koordinatora na raznim područjima ostvarivanja školskog kurikulumu, a cilj je stvaranje prepoznatljivog školskog ozračja koje će doprinijeti razvoju socijalnih odnosa među učenicima.

2. Razvoj socijalnih odnosa među vršnjacima

Čovjek je socijalno (društveno) biće i socijalna komponenta zdravlja ovisi o zadovoljenju socijalnih potreba svakog pojedinca, kako odraslih, tako i djece. U djelu Pedagoška komunikologija, Brajša [1] iznosi „da bi čovjek postao čovjekom, mora se četiri puta roditi, prvo je rođenje biološko (u užem smislu somatsko, tjelesno), drugo cerebralno (moždano), treće personalno (osobno), a četvrto socijalno (društveno)“. Vršnjačke grupe su učenicima druge po važnosti nakon obitelji te su interakcije s vršnjacima osnova za razvoj i socijalizaciju učenika, doprinose njihovom psihosocijalnom i intelektualnom razvoju. Dok obitelj razvojem sigurne baze potiče razvoj individualnosti, vršnjačka grupa učenike uči poštivanju pravila, uči ih nositi se s porazom i pobjedom, formira njihovu sliku o sebi, zadovoljava potrebu za pripadanjem, intimnošću, uči ih socijalne vještine, odnosno uči ih pomagati, dijeliti, surađivati te rješavati problem. Učenici koji se suočavaju s problemom u grupi uspješnije dolaze do rješenja nego ako se s problemom suočavaju sami. Vršnjaci su važni i za moralni razvoj, razvoj empatije, jer omogućuju učenicima uživanje u „tuđe cipele“ i razumijevanje osjećaja i položaja drugih. Također, vršnjaci su učenicima i modeli novih oblika ponašanja uslijed davanja „nagrada“ (prihvaćanjem) i „kazni“ (odbacivanjem) na određene oblike ponašanja, odnosno modeliraju se ponašanja s ciljem prihvaćenosti u grupi. Odnos s vršnjacima predstavlja učenicima izvor samoprocjene i emocionalnu sigurnost u novim i potencijalno opasnim situacijama. To je područje koje predstavlja izazov u radu svakog školskog pedagoga, a naravno i svakog učitelja. U planiranju rada na području unaprjeđenja socijalnih odnosa u školi, školski pedagog u neposrednom radu s učenicima radi na unaprjeđenju komunikacije, razvoju socijalnih vještina, socijalnih stavova i vrijednosti te brine o mentalnom zdravlju učenika. Poseban naglasak je na razvoju socijalnog identiteta, razvoju samosvijesti i samopouzdanja, unaprjeđenju tolerancije te širenju

pogleda na svijet. Sve ove aktivnosti vezane su za međusobne odnose s vršnjacima i itekako utječu na kvalitetu odnosa. Za mentalno zdravlje učenika posebno je važno stvarati prijateljske odnose. Prijateljstvo postaje značajno, učenici se počinju družiti s onima koji im se dopadaju i čije prisustvo aktivno traže. Od prvog razreda osnovne škole učenicima se javlja važnost grupe. Kroz razvoj postepeno jača interes za provođenjem više vremena s vršnjacima, a manje s odraslima. Zato je tema prijateljstva među prvim temama rada školskog pedagoga s učenicima razredne nastave. Kad dođu u šesti razred, ova tema se proširuje i ima još važniji značaj jer adolescenti itekako dolaze pod utjecaj vršnjaka. Odnosi s vršnjacima su posebno značajni tijekom adolescencije. Jača utjecaj vršnjaka, a slabi utjecaj roditelja, odnosno odnosi među vršnjacima postaju prisniji, a nadzor odraslih slabi. Vršnjački utjecaj je jak u ranoj adolescenciji, a kasnije slabi te može imati pozitivan i negativan učinak, što ovisi o vrijednostima grupe. Školski pedagog u radu s učenicima sedmog i osmog razreda radi na profesionalnom informiranju i usmjeravanju učenika. U radu s učenicima važno je razgovarati s učenicima o njihovom socijalnom statusu u razredu, u pojedinim skupinama te o utjecaju vršnjaka na pojedinca. Tijekom razdoblja adolescencije mlada osoba će doživjeti najmanje jednu veliku promjenu školske okoline; najčešće je to prelazak iz osnovne u srednju školu. Prelaskom u srednju školu mijenja se i širi krug vršnjaka koji mlada osoba upoznaje. Upoznaju se mladi iz različitih obitelji i okruženja, etničkih i vjerskih zajednica, a u odnosima s različitim ljudima obogaćuju se njihova iskustva. Škola je mjesto razvoja socijalnih odnosa mlade osobe. Obrazovna uloga škole prevladava nad odgojnom ulogom. Predmetni kurikulumi u posljednje vrijeme idu prema izjednačavanju uloga, no put do toga još je dalek. Kako bi odgojna komponenta u radu s učenicima dobila na značenju, školski pedagozi u svom neposrednom radu s učenicima provode predavanja, radionice i debate s ciljem unaprjeđenja kvalitete socijalnih odnosa među vršnjacima. Ako učenici nisu dovoljno socijalno kompetentni, ako se ne osjećaju ugodno u školskom i razrednom ozračju, oni imaju probleme i na obrazovnom području. Da bi se izbjegao ovakav problem, svaka zadaća treba biti podjednako zastupljena na način da se usklade obrazovni ciljevi s razvojem socijalnih kompetencija, s odgojno-socijalnom zadaćom. Dobri socijalni odnosi prava su prevencija za eventualne probleme na području učenja i ostvarivanja predviđenih ishoda učenja.

3. Naučimo učenike unaprjeđivati socijalne odnose

U radu s učenicima potrebno je razvijati empatiju. Da bi učenik osjetio potrebu za pomaganjem, on mora imati razvijenu empatiju, odnosno mora znati suosjećati s drugim učenikom. Poučavanje o normama socijalnih odgovornosti svakako spada u posao školskog pedagoga i učitelja koji rade s učenicima. Učenike treba učiti kako prepoznati one kojima je pomoć potrebna bez obzira na to hoće li čin pomaganja imati neku određenu nagradu ili ne. Školski pedagog treba učiti učenike normama socijalne odgovornosti, a tijekom odgoja učenicima pružiti pohvalu, podršku i zahvalnost za postupke pomaganja. U tom će slučaju prosocijalno i altruistično ponašanje biti učestalije, a samim time stvarat će se pozitivni socijalni odnosi. Dobar primjer za to je uključivanje učenika u razne volonterske akcije, motiviranje učenika da pomažu drugim učenicima oko školskih obveza, domaćih zadaća ili školskih projekata. U cilju razvoja socijalnih odnosa u osnovnoj školi učitelji i školski pedagozi često koriste igru kao sredstvo za unaprjeđenje vršnjačkih odnosa. Igre su pogodne za razvoj socijalnih kompetencija učenika jer potiču razmišljanje, osvješćivanje,

razumijevanje vlastite osobnosti i odnosa s drugima. Kroz igru učenik razvija kvalitetnu komunikaciju, uči regulirati emocije, mirno i nenasilno rješavati stresne situacije, uči kako djelotvorno i odgovorno sudjelovati u socijalnoj zajednici te zadovoljavati osobne potrebe na socijalan i prihvatljiv način. Uglavnom, u igri učenici razvijaju svoje intelektualne, emocionalne, komunikacijske, kreativne i socijalne sposobnosti. [2]. Prema tome školski pedagozi igru često koriste u svom neposrednom radu s učenicima, a posebno s učenicima razredne nastave. Igra je „sredstvo“ koje pomaže svakom učeniku izgraditi kvalitetne interpersonalne odnose jer se pomoću nje učenici međusobno upoznaju, zbližavaju te stvaraju ugodno razredno ozračje. U međusobnoj interakciji učenici ponekad dolaze do određenih konflikata. Konflikti su sastavni dio odnosa, kako kod odraslih ljudi, tako i kod učenika. Konflikt se javlja kada netko učini nešto čemu se druga strana suprotstavlja, a to se u školskom okruženju često događa. Konflikt u razrednom odjelu idealna je šansa školskom pedagogu da zajedno s učenicima uči prepoznavati, uočavati, analizirati i rješavati probleme na prihvatljiv način. Na satima razrednika ili putem pedagoških radionica i igraonica školski pedagog u radu s učenicima nastoji naučiti učenike da se uspješno nose s konfliktnim situacijama. U školskom ozračju ove situacije vezane su uz odnose među vršnjacima, a manifestiraju se kao odbijanje ili neprihvatanje nekog učenika u skupinu vršnjaka. Izoliranost također čini negativnu stranu popularnosti. Takvi učenici rijetko se biraju za prijatelja, sramežljivi su i osamljeni. Učenici koji su izolirani, kao i odbačeni učenici, imaju slabiji školski uspjeh jer uče u razrednom odjelu u kojem se ne osjećaju prihvaćenim. Da do takvih situacija ne dođe u razrednim odjelima, važno je da školski pedagog u suradnji s učiteljima navrijeme prepozna takvu situaciju i navrijeme reagira. Postavlja se pitanje kako održavati pozitivne odnose među učenicima. Jedna od mjera je i aktivno slušanje, učitelja i stručnih suradnika, usmjereno prema učenicima. Aktivno slušati znači prepoznati potrebe učenika, provjeriti dostupne informacije, uključiti se u rješavanje problema i doći zajedno s učenicima do rješenja. Aktivno slušanje je ključno u rješavanju konfliktnih situacija u razrednom odjelu jer omogućava da se jasnije utvrdi što učenici koji su u konfliktu misle i osjećaju. Uloga učitelja i školskih pedagoga je naučiti učenike konstruktivnom, odnosno nenasilnom rješavanju konflikata. Dakle, konstruktivno (nenasilno) rješavanje konflikta podrazumijeva aktivan odnos prema problemu u kojem svaki učenik vodi računa o svojim potrebama i željama, ali u obzir uzima želje i potrebe suučenika. Potrebno je učenike naučiti da svatko od njih ima pravo na svoje mišljenje i potrebe i da zbog različitih mišljenja i potreba ne smiju jedni druge napadati, izolirati, osuđivati i sl., već da zajedno uz kvalitetnu komunikaciju i aktivnim slušanjem riješe konflikt [3]. Da bi školski pedagog mogao stvoriti suradničke odnose u razrednom odjelu, potrebno je primjenjivati sastavnice suradničkog učenja. Suradničko učenje podrazumijeva aktivni proces u kojem se podjednako njeguju akademske i socijalne vještine pomoću izravne interakcije učenika, individualnu odgovornost i pozitivnu međuovisnost. Od učenika treba tražiti individualnu odgovornost tako da svaki učenik dobije određenu ulogu u skupnom radu. Naposljetku suradničkog učenja učenici trebaju dati izjavu o tome kako su se osjećali kada su surađivali. Aktivnim slušanjem izjava učenika školski pedagog će te izjave iskoristiti za unaprjeđenje kvalitete suradnje među vršnjacima. Iz navedenoga može se reći da suradnja stvara ugodnu razrednu klimu i vrlo je bitna jer omogućuje dublja prijateljstva između učenika razrednog odjela i sposobnost uspostavljanja odnosa s više učenika. Suradničko učenje omogućava veće prihvaćanje i poštovanje prema suučenicima s obzirom na spol, ali prihvaćanje i poštivanje učenika s posebnim potrebama kao i

učenika nacionalne manjine, izbjeglih i raseljenih učenika te učenika sa zdravstvenim teškoćama.

4. Odnosi među učenicima

Školski pedagog surađuje sa svim učiteljima koji rade s učenicima od prvog do osmog razreda te ima pregled razvoja socijalnih odnosa u pojedinom razrednom odjelu. Tijekom rada s učenicima školski pedagog različitim metodama i oblicima rada nastoji razvijati socijalne odnose među učenicima. Uspješan socijalni razvoj se odnosi na to da svaki učenik uspostavi odnose s drugim učenicima u razredu i da se osjeća pripadnikom razreda kao grupe. Odnos vršnjaka u razredu i njihova interakcija određuju ponašanje učenika, koji onda utječu na kreiranje odnosa u cijelom razredu te je taj odnos jako važna karakteristika socioemocionalne klime u razredu. U razredu se učenici socijaliziraju, dijele i stvaraju nova iskustva koja im pomažu, kroz odgojno-obrazovni kontekst, stvaranje jedinstvene ličnosti. Utjecaj na pojedince imaju i vrijednosti i norme koje su donesene unutar razreda. Postoje učenici koji nerado idu u školu jer se osjećaju neprihvaćeno od strane vršnjaka, što dovodi do poteškoća u razvoju, stvaranju loše slike o sebi te izolacije od drugih. U takvim razrednim odjelima školski pedagog zajedno s razrednikom osmišljava i provodi radionice s ciljem unaprjeđivanja razredne dinamike. Važno je provoditi zajedničke aktivnosti putem grupnog rada, debate ili izrade razrednih projekata. Zajedničke aktivnosti vršnjaka za rezultat mogu imati zdravu dinamiku u razredu. Doživljaj razreda prožet je individualnim karakteristikama učenika i stajalištima koja oni imaju. Najvažnije za svakog učenika je da se osjeća socijalno prihvaćenim, a ne odbačenim u razredu. Odbačenost može rezultirati agresivnim ponašanjem, što onda utječe na stvaranje zatvorene klime u razredu. Zato je važno da učitelji i stručni suradnici prepoznaju ove probleme i rade s tim učenicima pojedinačno kako bi oni učenici koji se osjećaju izolirano mogli početi surađivati i integrirati se u razred. Za uspješan rad na području socijalizacije i razvoja socijalnih odnosa važno je probleme prepoznati i djelovati navrijeme. Razrednici i stručni suradnici trebali bi identificirati potrebe i informacije iza ponašanja pojedinih učenika, potrebno je razumjeti zašto učenici to čine te im pokušati pomoći kroz individualni dijalog. Pedagoški razgovor te razgovor savjetovanja u ovakvim slučajevima važna je metoda koju koristi školski pedagog u neposrednom radu s učenicima. Za uspjezne socijalne odnose u razrednom odjelu važna je motivacija. Motivacija je jedna od najvažnijih komponenti koja djeluje na ishode učenja, ali zbog svoje složenosti jedna je od najtežih za mjerenje. Kao jedna od najvažnijih komponenti povezana je ne samo sa školskim uspjehom već i s pozitivnim stavovima prema školi i učenju. Učenici koji su motivirani da nauče nešto što će im koristiti u daljnjem životu upotrebljavaju više kognitivne procese te usvajaju više gradiva od učenika koji su manje motivirani [6]. Motivacija uključuje različita područja i načine koji ovisno o okolnostima potiču učenika prema zacrtanom cilju. To su: primjerene upute, izazovi, pohvale, priznanja, nova znanja, zadovoljenje raznih potreba, želja, interesa, ponašanje, uzrok, svrha, ciljevi itd. Važno je otkriti što bi učenike motiviralo da sudjeluju u aktivnostima na različitim područjima. Upravo je to tema koju školski pedagog u suradnji sa školskom psihologinjom ostvaruje u neposrednom radu s učenicima putem pedagoških radionica, rasprava, debata ili prezentacija. Motivacija predstavlja aktivnost kojom ćemo učenike zainteresirati za daljnji rad, aktivirati ih, probuditi njihovu znatiželju i stvoriti optimalnu atmosferu za daljnje učenje. U tom smislu možemo govoriti o intelektualnoj motivaciji. Intelektualna motivacija podrazumijeva uvod u temu na-

stavnog sata na kognitivnoj razini, dok emocionalna motivacija podrazumijeva stvaranje emocionalne klime u razredu, pozitivnog ozračja i poticaja za učenje [4] Motivaciju dijelimo na vanjsku i unutarnju. Unutarnja motivacija se odnosi na ono što pokreće učenike iznutra, a odnosi se na njihovu znatiželju i zanimanje za sadržaje predmetnih kurikulumata, želju za postizanjem većih kompetencija i rješavanjem problema. Zbog toga je dužnost razrednika i školskog pedagoga osmisлити aktivnosti koje će povećati zanimanje učenika za zajedničke aktivnosti koje će rezultirati boljim socijalnim odnosima u razrednom odjelu. Osim unutarnje motivacije važna je i vanjska motivacija, a ona se odnosi na pohvalu učitelja, stručnih suradnika, roditelja, kao i dobrim ocjenama. Povećanje vanjske motivacije može biti postignuto kroz povezivanje uloženog truda i ostvarenog uspjeha s opipljivim nagradama i pohvalama te ukazivanje na korisnost i važnost aktivnosti za učenikove potrebe. Dobar primjer za to su nagrade na natjecanjima, sudjelovanje na smotrama i prezentacijama, sportski uspjesi i sl. Isto tako unaprijeđenje socijalnih odnosa učenika u razrednom odjelu može se postići zajedničkim nastupima učenika na školskim priredbama ili natjecanjima. Zajedničkim izborom teme, pripremama, vježbanjem i prezentacijom učenici se zbližavaju, jedni druge podupiru i dolaze do zajedničkog rezultata koji rezultira dobrim socijalnim odnosima i zadovoljstvom. Takvi rezultati ukazuju i potvrđuju važnost pozitivne i poticajne razredne klime za cjelokupan odgoj i obrazovanje učenika. U središtu pozitivnog i poticajnog okruženja za učenje i poučavanje je kvalitetna komunikacija i interakcija te osluškivanje želja, potreba i problema učenika. Rezultat pozitivnog i poticajnog okruženja je zadovoljan učenik, koji je svjestan sebe i onoga što želi postići u životu.

5. Zaključak

Suvremena škola naglašava važnost razredno-nastavnog ozračja kao prediktor kvalitete nastave u školama. Postoji mnogo definicija razredno-nastavnog ozračja, no sve definicije navode kako obuhvaća nastavne procese i odnose među učenicima i učiteljima unutar razreda. Učenik kao društveno biće ima stalnu potrebu za ostvarivanjem različitih interpersonalnih odnosa. Hoće li učenik imati pozitivan sociometrijski status (popularnost) ili će imati negativan (nepopularnost), ovisi o njegovim naučenim socijalnim vještinama, njegovom temperamentu, ali ovisi i o učitelju. Učitelj mora biti svjestan da su pozitivni socijalni odnosi temelj za uspjeh i zadovoljstvo svakog učenika na socijalnom i obrazovnom području. Školski pedagog u svom neposrednom radu s učenicima, a i s učiteljima, nastoji unaprijediti socijalne odnose unutar razrednog odjela i unutar škole. Učitelj mora znati aktivno slušati kako bi uvidio poteškoće među učenicima i njihove potrebe te kako bi ih mogao na što djelotvorniji način riješiti. Uz pomoć školskog pedagoga učitelj bi trebao primjenjivati suradničko učenje jer, kao što sam naziv govori, potiče suradnju i vodi prema socijaliziranom ponašanju učenika. Samo u pozitivnom i motivacijskom okruženju učenici će međusobno razvijati socijalne odnose s vršnjacima, a i učenje će biti kvalitetnije. Kako bi učitelji i školski pedagozi mogli što uspješnije unaprijediti rad, trebali bi se posebno osposobljavati za kreiranje ozračja u razredu jer ono, osim što bitno djeluje na rad na nastavi, djeluje i na socijalni razvoj učenika.

6. Literatura

- [1.] Brajša, P. (1994). Pedagoška komunikologija. Zagreb: Školske novine
- [2.] Jurčić–Lozančić, A. (2016) *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- [3.] Ključević, A. (2008) *Unaprjeđivanje učeničkih socijalnih kompetencija* (Diplomski rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Učiteljski fakultet u Osijeku. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:497110> pregled 28.3.2023.
- [4.] Matijević, Milan; Radovanović, Diana (2011) Nastava usmjerena na učenika. Prinosi razvoju metodika nastavnih predmeta u srednjim školama. Školske novine. Zagreb.
- [5.] Staničić, S., Resman, M. (2020) *Pedagog u vrtiću, školi i domu*, Zagreb, Znamen
- [6.] Vizek-Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M., Miljković, D., (2014), *Psihologija obrazovanja*, IEP-Vern, Zagreb